

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/112/2004

REAKCJE NA BRAK KULTURY W ŻYCIU CODZIENNYM

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LIPIEC 2004

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

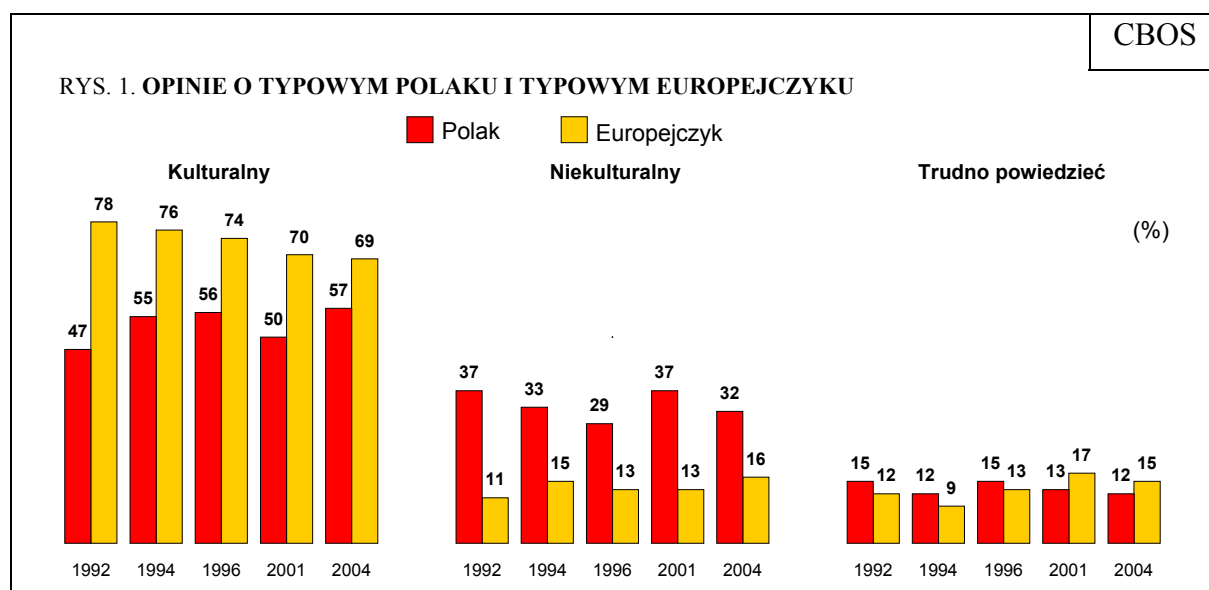
- Z odpowiedzi badanych wynika, że Polacy w życiu codziennym często naruszają zasady dobrego wychowania. Jednak prawie wszystkie przejawy braku kultury spotykają się z silną dezaprobatą społeczną.

Jak często styka się Pan(i) z tym, że:		Czy razi Pana(ia), gdy:
Często*		Razi*
84 (49)	• ktoś pozostawia po sobie śmieci w lesie, nad wodą, w górach	97 (76)
82 (43)	• ktoś śmieci na ulicy, w autobusie, w kinie, rzucając byle gdzie niedopałki, opakowania	97 (71)
84 (54)	• ktoś publicznie przeklina, używa wulgarnych słów, wykonuje wulgarne gesty	95 (68)
71 (34)	• młoda osoba nie ustępuje miejsca stojącej obok osobie w starszym wieku	95 (66)
44 (12)	• ktoś opryskliwie, niegrzecznie odzywa się do klienta, petenta lub pacjenta	95 (63)
45 (13)	• ktoś przepycha się wśród ludzi, potrąca innych nie przepraszając za swoje zachowanie	95 (55)
69 (35)	• ktoś często spluwa na ulicy lub w innych miejscach publicznych	94 (70)
39 (13)	• ktoś siedzi w środkach komunikacji tak rozparty na siedzeniu, że uniemożliwia innym zajęcie miejsca obok	93 (55)
75 (49)	• ktoś pozwala swojemu psu, by załatwiał się na chodniku, w parku, w miejscu zabaw dzieci	92 (67)
52 (19)	• siedzący mężczyzna nie wstaje, mimo że rozmawiająca z nim kobieta lub starsza osoba stoi	92 (56)
50 (21)	• mężczyzna przepycha się pierwszy, nie przepuszczając kobiety w przejściu	92 (54)
52 (16)	• ktoś zakłóca spokój innym, np. głośną muzyką, krzykami	86 (45)
48 (15)	• ktoś nie mówi „dzień dobry” wchodząc do pomieszczenia, gdzie są inni ludzie, np. w pracy, w przedziale pociągu	81 (35)
41 (14)	• ktoś przy ludziach obcych głośno opowiada o swoich osobistych, intymnych sprawach	79 (40)
48 (16)	• ktoś opowiada „świńskie”, sprośne kawały w miejscach publicznych	76 (39)
75 (37)	• ktoś w czasie rozmowy żuje gumę	74 (42)
56 (24)	• ktoś głośno rozmawia przez telefon komórkowy w środkach komunikacji, kawiarni i innych miejscach publicznych	69 (29)
68 (31)	• jakaś para całuje się i ściska w miejscu publicznym	50 (26)

* Są to zsumowane odsetki odpowiedzi: „bardzo często” i „często” oraz „zdecydowanie razi” i „raczej razi”. W nawiasach podano odsetki odpowiedzi skrajnych

- W porównaniu z rokiem 2001 ankietowani obecnie częściej podkreślają, że rodacy są ordynarni w swoich zachowaniach werbalnych i pozawerbalnych, śmiecą w miejscach publicznych, prowadzą głośne rozmowy przez telefon komórkowy, opowiadają sprośne kawały, a także zwierają się ze swoich intymnych spraw w obecności obcych ludzi. Częściej też uważają, że mężczyźni lekceważą zasady dobrego wychowania w stosunkach z kobietami.
- Od roku 2001 nasiliły się negatywne reakcje na zaśmiecanie przez rodaków środowiska naturalnego i innych miejsc publicznych oraz dopuszczanie do zanieczyszczania otoczenia przez psy. Wzrosła także niechęć do innych zachowań świadczących o nieliczeniu się z otoczeniem społecznym. Bardziej niż dawniej razi badanych także brak kurtuazji mężczyzn wobec kobiet.

Z naszych badań nad autoportretem Polaków wynika, że wprawdzie w społeczeństwie przeważa opinia, iż typowy Polak jest człowiekiem kulturalnym, jednak co trzeci badany ma niepocholebną opinię o kulturze osobistej swoich rodaków. Polacy byli najbardziej samokrytyczni w pierwszych latach przemian (rok 1992). W roku 1994 odnotowaliśmy poprawę samooceny i od tego czasu z niewielkimi wahaniami utrzymuje się ona na zbliżonym poziomie. Warto też podkreślić, że chociaż w swoim odczuciu Polacy stają się pod względem poziomu kultury osobistej coraz bardziej podobni do Europejczyków (których zresztą coraz rzadziej postrzegają jako ludzi kulturalnych), w tej dziedzinie - zdaniem badanych - typowy Polak ciągle jeszcze nie dorównuje typowemu mieszkańcowi Europy Zachodniej¹.

W czerwcu² - po upływie niemal trzech lat od poprzedniego sondażu na ten temat - ponownie przedstawiliśmy ankietowanym listę zachowań świadczących o braku kultury

¹ Zob. komunikat CBOS „Typowy Polak i Europejczyk - podobieństwa i różnice”, kwiecień 2004 (oprac. B. Roguska).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (169) przeprowadzono w dniach 18-21 czerwca 2004 roku na liczącej 961 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków.

osobistej prosząc, by określili, jak często stykają się z tego typu przypadkami. Interesowało nas także, jak ankietowani reagują na wymienione zachowania, które z nich rażą ich, wywołują dezaprobatę, a które nie powodują negatywnych reakcji. Chcieliśmy ponadto sprawdzić, co się zmieniło w tej dziedzinie w ostatnich trzech latach.

W JAKICH SYTUACJACH LUDZIE ZACHOWUJĄ SIĘ NIEKULTURALNIE?

Z odpowiedzi badanych wynika, że brak kultury osobistej najczęściej przejawia się u Polaków w ordynarnym sposobie bycia. Przeklinanie w miejscach publicznych, wulgarne słowa lub gesty powszechnie postrzegane są jako częste zachowania rodaków (84% wskazań, w tym 54% „bardzo często”). Równie silne jest przekonanie, że wielu Polaków zaśmieca i zanieczyszcza swoje otoczenie. Zdaniem badanych, rodacy zostawiają po sobie śmieci na łonie natury - w lesie, nad wodą, w górach (84%) lub zanieczyszczają inne miejsca publiczne - ulice, środki komunikacji, miejsca rozrywki (82%), pozwalają też swoim psom, by załatwiały się na chodnikach, w parkach, miejscach zabaw dzieci (75%). Rozpowszechniony jest też w naszym kraju nawyk spluwania na ulicy lub w innych miejscach publicznych (69%).

Bardzo często obserwowanym zwyczajem jest żucie gumy w czasie rozmowy (75%). Do przejawów braku kultury w relacjach międzyludzkich należy jednak przede wszystkim niereagowanie na potrzeby osób starszych, np. gdy młodzi ludzie nie ustępują im miejsc siedzących, co zauważa niemal trzy czwarte badanych (71%). W odczuciu respondentów, rozpowszechnione jest ponadto publiczne okazywanie uczuć przez zakochane pary (68%). Częstym zwyczajem jest także głośne rozmawianie przez telefon komórkowy w miejscach publicznych (56%) oraz zakłócanie spokoju zbyt głośną muzyką, krzykami (52%). Obraz ten uzupełniają niekulturalne zachowania mężczyzn, którzy np. siedzą, gdy rozmawiająca z nimi kobieta lub starsza osoba stoi (52%), czy też przepychają się pierwsi nie przepuszczając kobiet w przejściu. W tej ostatniej sprawie opinie są jednak podzielone (połowa badanych uznaje je za częste i niemal tyle samo twierdzi, że są sporadyczne). Podobne różnice zdań odnotowujemy w dwóch innych kwestiach dotyczących publicznego opowiadania sprośnych

kawałów oraz niemówienia „dzień dobry”, gdy wchodzi się do pomieszczeń, w których są ludzie (np. w pracy, w przedziale pociągu).

Tabela 1

Zmieniają się nasze zachowania, obyczaje. Jak często spotyka się Pan(i) z tym, że:	VIII 2001			VI 2004		
	Często	Rzadko lub nigdy	Trudno powie- dzieć	Często	Rzadko lub nigdy	Trudno powie- dzieć
	w procentach					
- ktoś publicznie przeklina, używa wulgarnych słów, wykonuje wulgarne gesty	79 (48)	19 (3)	2	84 (54)	14 (3)	2
- ktoś pozostawia po sobie śmieci w lesie, nad wodą, w górach	81 (47)	14 (3)	5	84 (49)	12 (2)	4
- ktoś śmieci na ulicy, w autobusie, w kinie, rzucając byle gdzie niedopałki, opakowania	78 (39)	19 (2)	2	82 (43)	16 (3)	2
- ktoś pozwala swojemu psu, by załatwiał się na chodniku, w parku, w miejscu zabaw dzieci	74 (45)	21 (5)	5	75 (49)	20 (5)	5
- ktoś w czasie rozmowy żuje gumę	72 (37)	25 (5)	3	75 (37)	21 (5)	4
- młoda osoba nie ustępuje miejsca stojącej obok osobie w starszym wieku	71 (36)	27 (5)	2	71 (34)	27 (5)	2
- ktoś często spluwa na ulicy lub w innych miejscach publicznych	66 (32)	31 (6)	3	69 (35)	29 (8)	2
- jakaś para całuje się i ściska w miejscu publicznym	65 (29)	33 (7)	2	68 (31)	30 (5)	2
- ktoś głośno rozmawia przez telefon komórkowy w środkach komunikacji, kawiarni i innych miejscach publicznych	51 (22)	43 (10)	6	56 (24)	39 (11)	5
- siedzący mężczyzna nie wstaje, mimo że rozmawiająca z nim kobieta lub starsza osoba stoi	50 (18)	46 (10)	4	52 (19)	45 (10)	3
- ktoś zakłóca spokój innym, np. głośną muzyką, krzykami	55 (19)	43 (7)	2	52 (16)	47 (9)	1
- mężczyzna przepycha się pierwszy, nie przepuszczając kobiety w przejściu	45 (19)	51 (10)	4	50 (21)	48 (8)	2
- ktoś opowiada „świńskie”, sprośne kawały w miejscach publicznych	44 (17)	54 (14)	3	48 (16)	48 (11)	4
- ktoś nie mówi „dzień dobry” wchodząc do pomieszczenia, gdzie są inni ludzie, np. w pracy, w przedziale pociągu	47 (16)	49 (9)	4	48 (15)	50 (9)	2
- ktoś przepycha się wśród ludzi, potraça innych nie przepraszając za swoje zachowanie	46 (13)	51 (10)	3	45 (13)	52 (11)	3
- ktoś opryskliwie, niegrzecznie odzywa się do klienta, petenta lub pacjenta	42 (13)	56 (9)	2	44 (12)	53 (9)	3
- ktoś przy ludziach obcych głośno opowiada o swoich osobistych, intymnych sprawach	35 (12)	61 (13)	4	41 (14)	54 (14)	5
- ktoś siedzi w środkach komunikacji tak rozparty na siedzeniu, że uniemożliwia innym zajęcie miejsca obok	39 (14)	56 (13)	5	39 (13)	54 (14)	7

W tabeli zsumowano odsetki odpowiedzi „bardzo często” i „raczej często” oraz „raczej rzadko”, „bardzo rzadko” i „nigdy”; w nawiasach podano odsetki odpowiedzi skrajnych

Pozostałe przejawy braku kultury uwzględnione w badaniu są, zdaniem ankietowanych, mniej nasilone. Wprawdzie ponad dwie piąte respondentów (45%) twierdzi, że często widzi, jak ludzie przepychają się potracając innych i nie przepraszają za to, lecz ponad połowa (52%) uważa, że tego typu zachowania są sporadyczne. Podobnie kształtują się opinie badanych na temat rozpowszechnienia takich przejawów braku kultury, jak niewłaściwe odnośnienie się do klienta, petenta czy pacjenta (odpowiednio: 44% i 53%), opowiadanie o swoich osobistych, intymnych sprawach w obecności osób obcych (41% i 54%) oraz uniemożliwianie innym pasażerom środków komunikacji zajęcie miejsca obok siebie (39% i 54%).

Opinie o rozpowszechnieniu niekulturalnych zachowań są silnie zróżnicowane społecznie. Zależą przede wszystkim od miejsca zamieszkania badanych (zob. tabele aneksowe). Z przejawami braku kultury znacznie rzadziej stykają się mieszkańcy wsi niż miast, okazuje się ponadto, że zachowania niezgodne z kanonem dobrego wychowania są tym częstsze, im większe miasto (a tym samym słabsze więzi społeczne oraz większa anonimowość mieszkańców). Odnotowujemy, że im większe miasto, tym częściej jego mieszkańcy stykają się z publicznym i ostentacyjnym okazywaniem uczuć przez zakochane pary, opowiadaniem o sprawach intymnych przy obcych osobach, z wulgarnymi słowami i gestami, zakłócaniem spokoju głośną muzyką i krzykami oraz z głośnymi rozmowami przez komórkę, żuciem gumy w czasie rozmowy, niemówieniem „dzień dobry”. Życie w mieście wiąże się też z problemem zanieczyszczania miejsc publicznych przez psy, sprzyja zaśmiecaniu otoczenia i środowiska naturalnego oraz innym niekulturalnym zachowaniom związanym z panującym w miastach zatłoczeniem i pośpiechem.

Również wykształcenie badanych ma wpływ na opinie o rozpowszechnieniu zachowań niekulturalnych. Im lepiej są wykształceni, tym częściej sygnalizują wulgaryzację języka, zaśmiecanie środowiska naturalnego i miejsc publicznych oraz problem psich odchodów, tym częściej też obserwują nawyk żucia gumy w czasie rozmowy, publiczne okazywanie uczuć przez zakochanych, a także głośne rozmowy przez komórkę w miejscach publicznych, zakłócanie spokoju głośnym zachowaniem oraz unikanie słów powitania. Zróżnicowanie opinii badanych różniących się poziomem wykształcenia wynika w głównej

mierze z tego, że wykształcenie sprzyja większej kulturze osobistej i wrażliwości na jej brak. Wiąże się jednak także z odmiennymi doświadczeniami osób wykształconych, które częściej mieszkają w dużych miastach, o specyficznej kulturze dnia codziennego.

Odmiennością doświadczeń środowiskowych należy także tłumaczyć fakt, że wiele zachowań niekulturalnych znacznie częściej dostrzeganych jest przez osoby młode niż przez badanych w średnim i starszym wieku. Im młodsi respondenci odpowiadali, tym częściej twierdzili, że stykają się z ordynarnymi słowami i gestami, spluwaniem w miejscach publicznych, a także z żuciem gumy w czasie rozmowy, głośnymi rozmowami przez komórkę. Ludzie młodzi częściej też sygnalizują zakłócanie spokoju głośnym zachowaniem, publiczne okazywanie uczuć przez zakochane pary, opowiadanie sprośnych kawałów w miejscach publicznych, a także przepychanie się i potrącanie innych bez słów przeprosin.

Obraz kultury dnia codziennego Polaków w roku 2004 niewiele różni się od tego, który odtworzyliśmy przed trzema laty, jednak obecnie ankietowani mają nieco bardziej krytyczny wizerunek rodaków - częściej podkreślają ich ordynarne zachowania werbalne i pozawerbalne, śmiecenie w miejscach publicznych, głośne rozmowy przez telefon komórkowy, opowiadanie sprośnych kawałów, a także zwierzanie się ze swoich intymnych spraw w obecności obcych ludzi. Z obserwacji respondentów wynika też, że mężczyźni częściej niż przed trzema laty lekceważą zasady dobrego wychowania w stosunkach z kobietami.

JAKIE PRZEJAWY BRAKU KULTURY RAŻĄ POLAKÓW?

Niemal wszystkie niekulturalne zachowania spotykają się z silną społeczną dezaprobatą. Powszechną i najbardziej zdecydowaną niechęć wywołuje pozostawianie śmieci w lesie, nad wodą, w górach - takie zachowanie rodaków razi niemal wszystkich badanych, w tym u ponad trzech czwartych wywołuje zdecydowaną dezaprobatę. Powszechnie z negatywną reakcją spotyka się też śmiecenie na ulicy, w środkach komunikacji, miejscach rozrywki, a także spluwanie w miejscach publicznych oraz pozwalanie psom, by załatwiały się na chodniku czy w miejscach zabaw dzieci. Równie silną niechęcią reagują badani na pleniące się w naszym społeczeństwie wulgaryzmy. Niemal wszyscy Polacy twierdzą, że

razi ich ordynarne słownictwo i gesty, w tym zdecydowana większość (68%) wyraża swoją dezaprobatę w sposób zdecydowany. Wynika z tego, że zaśmiecanie środowiska naturalnego i innych miejsc publicznych oraz wulgarne zachowania werbalne i pozawerbalne należą do najbardziej rozpowszechnionych, a zarazem najbardziej dezaprobowanych społecznie przejawów braku kultury osobistej Polaków i pod tym względem w ostatnich trzech latach niemal nic się nie zmieniło.

Bardzo niechętnie odnoszą się też badani do zachowań świadczących o braku szacunku wobec osób starszych - niemal wszystkich razi sytuacja, gdy ktoś młody nie ustępuje miejsca starszej osobie. Z równie silną dezaprobatą spotyka się nieodpowiednie traktowanie klienta, petenta lub pacjenta.

Mniej kategoryczna, ale bardzo nasilona, jest także niechęć ankietowanych do zachowań świadczących o braku szacunku dla drugiego człowieka, gdy w miejscach zatłoczonych ludzie bez słowa przeprosin przepychają się, potrącając innych, lub w środkach komunikacji tak rozpierają się na siedzeniu, że uniemożliwiają innym zajęcie miejsca obok siebie. Równie silnie razi badanych przejawy niekulturalnego zachowania mężczyzn, którzy siedzą, mimo że rozmawiająca z nimi kobieta lub starsza osoba stoi, lub w przejściu przepychają się pierwsi nie przepuszczając kobiet.

Z nieco mniejszą dezaprobatą spotyka się zakłócanie innym spokoju zbyt głośną muzyką lub krzykami, jednak tylko co ósmy badany (13%) twierdzi, że takie zachowanie go nie razi. Bardziej tolerancyjni są badani w sytuacjach, gdy ktoś zwierza się przy obcych ludziach ze swoich osobistych, intymnych spraw (18% deklaruje, że ich to nie razi) lub nie mówi „dzień dobry” w pracy czy w przedziale pociągu (18%), głośno opowiada nieprzyzwoite kawały w miejscach publicznych (21%) lub żuje gumę w czasie rozmowy (24%). Niemniej jednak również wszystkie te zachowania nie są akceptowane przez zdecydowaną większość ankietowanych.

Tabela 2

Niektóre zachowania otaczających nas ludzi rażą nas, inne są nam obojętne, jeszcze inne akceptujemy. Czy razi Pana(ia), gdy:	VIII 2001			VI 2004		
	Tak*	Nie*	Trudno powiedzieć	Tak*	Nie*	Trudno powiedzieć
	w procentach					
- ktoś pozostawia po sobie śmieci w lesie, nad wodą, w górach	94 (72)	4 (1)	2	97 (76)	3 (1)	0
- ktoś śmieci na ulicy, w autobusie, w kinie, rzucając byle gdzie niedopałki, opakowania	94 (66)	5 (1)	1	97 (71)	3 (1)	0
- ktoś publicznie przeklina, używa wulgarnych słów, wykonuje wulgarnie gesty	93 (65)	7 (1)	1	95 (68)	5 (2)	0
- młoda osoba nie ustępuje miejsca stojącej obok osobie w starszym wieku	94 (64)	5 (1)	1	95 (66)	4 (1)	1
- ktoś opryskliwie, niegrzecznie odzywa się do klienta, petenta lub pacjenta	93 (57)	6 (1)	1	95 (63)	4 (2)	1
- ktoś przepycha się wśród ludzi, potrąca innych nie przepaszając za swoje zachowanie	92 (50)	7 (1)	2	95 (55)	4 (1)	1
- ktoś często spluwa na ulicy lub w innych miejscach publicznych	94 (67)	5 (1)	1	94 (70)	5 (1)	1
- ktoś siedzi w środkach komunikacji tak rozparty na siedzeniu, że uniemożliwia innym zajęcie miejsca obok	92 (48)	6 (1)	2	93 (55)	5 (1)	2
- ktoś pozwala swojemu psu, by załatwiał się na chodniku, w parku, w miejscu zabaw dzieci	88 (59)	10 (2)	3	92 (67)	6 (1)	2
- siedzący mężczyzna nie wstaje, mimo że rozmawiająca z nim kobieta lub starsza osoba stoi	90 (54)	8 (1)	2	92 (56)	6 (1)	2
- mężczyzna przepycha się pierwszy, nie przepuszczając kobiety w przejściu	88 (53)	10 (1)	2	92 (54)	8 (2)	0
- ktoś zakłóca spokój innym, np. głośną muzyką, krzykami	87 (44)	11 (1)	2	86 (45)	13 (3)	1
- ktoś nie mówi „dzień dobry” wchodząc do pomieszczenia, gdzie są inni ludzie, np. w pracy, w przedziale pociągu	77 (30)	21 (2)	3	81 (35)	18 (3)	1
- ktoś przy ludziach obcych głośno opowiada o swoich osobistych, intymnych sprawach	80 (37)	18 (2)	3	79 (40)	18 (4)	3
- ktoś opowiada „świńskie”, sprośne kawały w miejscach publicznych	77 (38)	21 (3)	2	76 (39)	21 (4)	2
- ktoś w czasie rozmowy żuje gumę	73 (40)	25 (4)	2	74 (42)	24 (5)	2
- ktoś głośno rozmawia przez telefon komórkowy w środkach komunikacji, kawiarni i innych miejscach publicznych	62 (27)	33 (7)	5	69 (29)	27 (6)	4
- jakaś para całuje się i ściska w miejscu publicznym	49 (21)	49 (14)	2	50 (26)	48 (15)	2

W tabeli zsumowano odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” oraz „zdecydowanie nie” i „raczej nie”; w nawiasach podano odsetki odpowiedzi skrajnych

Mniejszą niechęć (69%), a zarazem większe przyzwolenie (27%) wzbudzają głośne rozmowy prowadzone przez telefon komórkowy w miejscach publicznych. Natomiast w kwestii publicznego okazywania uczuć przez zakochanych reakcje są podzielone - połowa

badanych odczuwa dyskomfort psychiczny, gdy jakaś para całuje się i ściska w miejscu publicznym, pozostali natomiast przyjmują takie zachowanie bez negatywnych emocji.

Zwraca uwagę społeczne zróżnicowanie reakcji na niektóre przejawy braku kultury w życiu codziennym (zob. tabele aneksowe). Poziom dezaprobaty jest silnie związany przede wszystkim z wiekiem oraz - w mniejszym stopniu - z płcią i wykształceniem badanych. Okazuje się, że młode pokolenie Polaków jest znacznie bardziej tolerancyjne wobec wielu niekulturalnych zachowań niż osoby starsze. Badani w wieku od 18 do 24 lat, a szczególnie uczniowie i studenci, znacznie częściej niż inni tolerują publiczne okazywanie uczuć przez zakochane pary oraz zucie gumy w czasie rozmowy, a także głośne rozmowy przez telefon komórkowy i opowiadanie sprośnych kawałów w miejscach publicznych. Mniej razi ich też czyjeś zwierzanie się ze swoich intymnych spraw w obecności ludzi obcych, niemówienie „dzień dobry” oraz zakłócanie spokoju głośną muzyką lub krzykami. Są także nieco mniej niż inni wrażliwi na wulgarne słowa i gesty oraz spluwanie w miejscach publicznych. Warto przy tym podkreślić, że we wszystkich tych sprawach niechętny stosunek nieco częściej deklarują kobiety niż mężczyźni. W niektórych kwestiach poziom dezaprobaty rośnie też wraz z wykształceniem badanych. Dotyczy to głównie głośnych rozmów przez komórkę oraz zakłócania spokoju głośną muzyką lub krzykami, a także niemówienia „dzień dobry” i pozwalania psom na zanieczyszczanie miejsc publicznych. Niemniej jednak na pewne przejawy braku kultury ludzie lepiej wykształceni reagują mniej negatywnie niż inni - częściej tolerują w miejscach publicznych sprośne kawały i ostentacyjne okazywanie uczuć.

W ostatnich trzech latach odnotowujemy wzrost dezaprobaty niektórych przejawów braku kultury. Nasiliły się negatywne reakcje Polaków na zaśmiecanie przez rodaków środowiska naturalnego i innych miejsc publicznych oraz dopuszczanie do zanieczyszczania otoczenia przez psy. Wzrosła także niechęć do innych zachowań świadczących o nieliczeniu się z otoczeniem społecznym (gdy ludzie przepychają się, potracają innych bez przeprosin, uniemożliwiają innym pasażerom zajęcie miejsca w środkach komunikacji, niewłaściwie odnoszą się do klienta, petenta lub pacjenta, w miejscach publicznych prowadzą głośne rozmowy przez telefon komórkowy lub ostentacyjnie okazują swoje uczucia, nie mówią

„dzień dobry” tam, gdzie można byłoby się tego spodziewać). Bardziej razi badanych także brak kurtuazji wobec płci pięknej (gdy mężczyźni nie przepuszczają kobiet w przejściu).

Wielu Polaków uważa, że ich rodacy często zachowują się niekulturalnie. Powszechna jest opinia, że komunikując się z innymi Polacy często używają wulgarnego języka i wulgarnych gestów. Zdaniem badanych, równie rozpowszechnione są zachowania świadczące o braku przywiązania do natury, a także wartości estetycznych, do ładu i czystości w miejscach publicznych - rodacy zaśmiecają swoje otoczenie spędzając czas na łonie przyrody, śmiecą także na ulicach, w środkach komunikacji, w miejscach rozrywki; pozwalają swoim psom, by zanieczyszczały chodniki, parki, a nawet miejsca zabaw dzieci; spluwają w miejscach publicznych. Nie okazują szacunku osobom starszym, co często rzuca się w oczy, gdy młoda osoba nie ustępuje miejsca komuś w starszym wieku. W czasie rozmowy często żują gumę. W miejscach publicznych głośno rozmawiają przez telefon, zakłócają też spokój innym zbyt głośną muzyką lub krzykami. Często też zbyt jawnie okazują swoje uczucia w miejscach publicznych, a mężczyźni nie zachowują się kurtuazyjnie wobec kobiet lub starszych osób. Naruszanie pozostałych zasad dobrego wychowania nie jest już - w odczuciu badanych - tak rozpowszechnione. Z porównania ich odpowiedzi wynika ponadto, że w ostatnich trzech latach nasiliły się niektóre przejawy braku kultury dnia codziennego w Polsce.

Wypowiedzi ankietowanych wskazują także na to, że prawie wszystkie niekulturalne zachowania, uwzględnione w badaniu, niezmiennie razią Polaków, a wiele z nich wywołuje obecnie większą niechęć niż przed trzema laty. Ze szczególną dezaprobatą społeczną spotykają się: zaśmiecanie środowiska naturalnego i innych miejsc publicznych, spluwanie oraz wulgarne zachowania werbalne i pozawerbalne, a także brak szacunku dla osób starszych oraz niewłaściwe traktowanie klienta, petenta lub pacjenta.

W tej sytuacji nasuwa się pytanie, jak to się dzieje, że mimo wyraźnego braku przyzwolenia, mimo społecznej niechęci niekulturalne zachowania są tak częste? Można przypuszczać, że ankietowani powszechnie dezaprobują przejawy braku kultury, ponieważ mają świadomość, iż takie zachowania są naruszeniem norm obyczajowych, zasad dobrego wychowania. Jednak deklarowana dezaprobata nie zawsze przekłada się na dbałość o własne zachowania, o to, by były one zgodne z normami, nie wiąże się też z czynnym sprzeciwem wobec konkretnych przejawów braku kultury u innych ludzi. Otwarte pozostaje pytanie, czy wynika to ze słabej znajomości lub niewystarczającej internalizacji norm obyczajowych (braki w wychowaniu, socjalizacji) czy raczej ze świadomego ich lekceważenia lub wręcz odrzucenia (zgodnie z nasilającą się we współczesnej kulturze tendencją do przekraczania tabu).

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Zmieniają się nasze zachowania, obyczaje. Jak często styka się Pan(i) obecnie z tym, że:
 1 - mężczyzna przepycha się pierwszy, nie przepuszczając kobiety w przejściu; 2 - siedzący mężczyzna nie wstaje, mimo że rozmawiająca z nim starsza osoba lub kobieta stoi; 3 - młoda osoba nie ustępuje miejsca stojącej obok osobie w starszym wieku; 4 - ktoś w czasie rozmowy zuje gumę; 5 - ktoś przy ludziach obcych głośno opowiada o swoich osobistych, intymnych sprawach; 6 - jakaś para całuje się i ściska w miejscu publicznym; 7 - ktoś opowiada "świńskie", sprośne kawały w miejscach publicznych; 8 - ktoś publicznie przeklina, używa wulgarnych słów, wykonuje wulgarnie gesty; 9 - ktoś często spluwa na ulicy lub w innych miejscach publicznych

	(%)									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Liczba osób
Ogółem	50	52	71	75	41	68	48	84	69	961
Płeć										
Mężczyźni	44	48	70	73	41	65	47	86	70	459
Kobiety	54	55	71	77	41	70	49	82	68	502
Wiek										
18-24 lat	48	53	74	87	48	89	57	94	84	142
25-34	49	53	67	84	44	76	54	89	76	176
35-44	47	49	73	81	43	73	53	87	70	151
45-54	50	51	75	78	40	55	41	84	65	192
55-64	58	55	71	69	41	62	46	76	62	128
65 lat i więcej	47	50	65	52	32	56	40	75	58	172
Miejsce zamieszkania										
Wieś	45	46	66	67	33	56	44	79	63	352
Miasto do 20 tys.	49	55	70	79	35	73	52	83	71	121
20-100 tys.	46	49	68	78	41	67	42	87	72	188
101-500 tys.	57	59	83	83	50	80	57	89	76	181
501 tys. i więcej mieszk.	56	58	73	80	58	81	52	90	70	119
Wykształcenie										
Podstawowe	52	52	66	61	36	58	45	78	67	275
Zasadnicze zawodowe	50	48	73	78	39	68	45	85	70	245
Średnie	48	53	74	82	47	72	53	87	70	334
Wyższe	47	54	66	82	41	78	48	91	70	106
Grupa społ.-zaw. pracujący										
Kadra kier., inteligencja	42	51	68	85	38	77	52	94	75	59
Prac.umysł.niż.szczebla	40	53	78	87	45	80	56	87	70	77
Pracownicy fiz.- umysł.	52	63	74	85	47	79	50	86	84	85
Robotnicy wykwalifikowani	47	41	67	83	50	66	46	88	65	81
Robotnicy niewykwalifik.	69	59	75	83	62	77	68	88	83	46
Rolnicy	42	46	62	66	32	43	46	89	61	51
Pracujący na własny rach.	54	48	77	79	37	67	55	92	66	35
Bierni zawodowo										
Renciści	45	47	73	63	34	56	41	79	64	117
Emeryci	53	51	66	61	35	59	42	74	59	208
Uczniowie i studenci	53	53	71	88	55	92	57	92	73	59
Bezrobotni	51	55	72	79	37	69	45	85	74	112
Gospodynie domowe i inni	46	56	80	85	38	71	48	90	78	30
Pracuje w:										
inst. państw., publicznej	46	55	77	85	45	78	55	88	71	119
spółce właścicieli										
prywatnych i państwa	51	44	73	86	46	75	55	91	74	72
sekt. pryw. poza rolnict.	51	55	72	82	49	74	55	88	76	195
prywatnym gosp. rolnym	43	47	66	65	33	43	43	87	60	49
Dochody na jedną osobę										
Do 300 zł	52	54	75	79	43	69	50	87	78	142
301-500	49	47	78	77	46	75	53	85	73	170
501-900	53	54	68	71	42	64	45	77	65	207
901-1200	64	63	77	81	46	79	62	94	69	80
Powyżej 1200 zł	32	46	66	76	40	58	41	93	68	70
Ocena własnych war. mater.										
Źłe	51	50	69	71	41	64	49	83	69	308
Średnie	51	51	72	76	40	68	47	84	71	436
Dobre	44	55	71	79	43	72	49	87	65	217
Udział w prakt. religijnych										
Kilka razy w tygodniu	40	50	69	63	35	61	41	71	62	75
Raz w tygodniu	51	53	72	76	39	67	48	82	67	445
1-2 razy w miesiącu	56	51	69	77	42	72	49	87	69	151
Kilka razy w roku	48	52	69	79	47	71	55	90	72	178
W ogóle nie uczestniczy	42	48	75	74	44	65	41	87	77	111
Poglądy polityczne										
Lewica	56	57	73	75	50	70	50	90	75	155
Centrum	54	53	75	82	41	67	48	85	71	306
Prawica	45	52	71	75	44	73	50	86	66	268
Trudno powiedzieć	45	45	64	67	33	62	45	78	65	231

Tabela 1 (cd.). 10 - ktoś śmieci na ulicy, w autobusie, w kinie rzucając byle gdzie niedopałki, opakowania; 11 - ktoś pozwala swojemu psu, by zajął się na chodniku, w parku, w miejscu zabaw dzieci; 12 - ktoś pozostawia po sobie śmieci w lesie, nad wodą, w górach; 13 - ktoś nie mówi "dzień dobry" wchodząc do pomieszczenia, gdzie są inni ludzie, np. w pracy, w przedziale pociągu; 14 - ktoś opryskliwie, niegrzecznie odzywa się do klienta, pacjenta lub pacjenta; 15 - ktoś zakłóca spokój innym, np. głośną muzyką, krzykami; 16 - ktoś przepycha się wśród ludzi, potrąca innych nie przeproszając za swoje zachowanie; 17 - ktoś siedzi w środkach komunikacji tak rozparty na siedzeniu, że uniemożliwia innym zajęcie miejsca obok; 18 - ktoś głośno rozmawia przez telefon komórkowy w środkach komunikacji, kawiarni i innych miejscach publicznych (%)

	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Liczba osób
Ogółem	82	75	84	48	44	52	45	39	56	961
Płeć										
Mężczyźni	85	75	86	48	42	51	46	37	57	459
Kobiety	79	75	81	47	45	52	45	41	55	502
Wiek										
18-24 lat	85	82	88	46	47	63	57	38	63	142
25-34	86	80	84	46	45	49	45	35	63	176
35-44	86	73	90	50	50	50	44	39	64	151
45-54	77	73	84	49	37	47	41	39	50	192
55-64	83	72	82	52	43	53	43	41	51	128
65 lat i więcej	76	70	73	43	43	50	43	40	46	172
Miejsce zamieszkania										
Wieś	74	56	76	43	42	42	36	36	43	352
Miasto do 20 tys.	83	82	87	49	47	55	51	42	56	121
20-100 tys.	90	83	87	47	43	55	42	36	56	188
101-500 tys.	85	88	90	53	47	58	56	42	63	181
501 tys. i więcej mieszk.	86	91	87	52	42	60	55	44	83	119
Wykształcenie										
Podstawowe	79	66	75	42	42	49	47	41	43	275
Zasadnicze zawodowe	81	70	86	47	43	52	43	38	54	245
Średnie	83	81	86	51	45	52	46	37	62	334
Wyższe	87	88	91	52	47	56	46	39	77	106
Grupa społ.-zaw. pracujący										
Kadra kier., inteligencja	88	84	91	53	44	39	40	37	72	59
Prac. umysł. niż. szczebla	88	84	92	39	43	55	46	44	67	77
Pracownicy fiz.- umysł.	90	86	90	46	44	55	51	36	70	85
Robotnicy wykwalifikowani	75	76	82	49	42	44	38	22	51	81
Robotnicy niewykwalifik.	89	77	91	61	42	60	58	51	60	46
Rolnicy	84	37	79	40	36	35	39	30	41	51
Pracujący na własny rach.	88	81	84	53	62	59	39	27	74	35
Bierni zawodowo										
Renciści	76	68	74	45	39	45	39	36	42	117
Emeryci	78	73	79	48	43	53	43	42	49	208
Uczniowie i studenci	81	82	87	40	37	63	58	36	69	59
Bezrobotni	78	76	82	55	53	54	49	49	52	112
Gospodynie domowe i inni	92	73	95	43	50	67	54	42	56	30
Pracuje w:										
inst. państw., publicznej	87	85	95	54	43	48	43	39	55	119
spółce właścicieli										
prywatnych i państwa	78	80	89	41	45	45	47	37	62	72
sekt. pryw. poza rolnict.	89	81	85	49	46	57	48	34	73	195
prywatnym gosp. rolnym	87	40	83	41	35	34	38	29	42	49
Dochody na jedną osobę										
Do 300 zł	84	72	86	53	51	52	52	45	50	142
301-500	89	79	90	46	43	57	49	43	54	170
501-900	77	75	82	51	42	44	40	35	53	207
901-1200	94	91	88	50	50	69	58	43	68	80
Powyżej 1200 zł	83	87	89	53	33	55	37	35	75	70
Ocena własnych war. mater.										
złe	80	71	81	48	45	52	44	41	49	308
Średnie	82	77	84	49	46	55	49	39	58	436
Dobre	84	77	86	45	38	45	40	35	63	217
Udział w prakt. religijnych										
Kilka razy w tygodniu	82	66	84	44	37	46	42	35	39	75
Raz w tygodniu	81	72	83	48	45	50	46	40	56	445
1-2 razy w miesiącu	80	77	83	50	41	57	47	43	58	151
Kilka razy w roku	86	79	87	43	46	55	42	35	57	178
W ogóle nie uczestniczy	82	82	79	50	43	50	47	37	61	111
Poglądy polityczne										
Lewica	87	79	86	50	45	53	48	42	62	155
Centrum	84	74	89	48	43	50	46	38	55	306
Prawica	86	82	89	49	45	54	45	39	62	268
Trudno powiedzieć	70	66	68	43	42	50	43	39	46	231

Tabela 2. Niektóre zachowania otaczających nas ludzi rażą nas, inne są nam obojętne, jeszcze inne akceptujemy. A czy razi Pana(ią), gdy: 1 - mężczyzna przepycha się pierwszy, nie przepuszczając kobiety w przejściu; 2 - siedzący mężczyzna nie wstaje, mimo że rozmawiająca z nim starsza osoba lub kobieta stoi; 3 - młoda osoba nie ustępuje miejsca stojącej obok osobie w starszym wieku; 4 - ktoś w czasie rozmowy żuje gumę; 5 - ktoś przy ludziach obcych głośno opowiada o swoich osobistych, intymnych sprawach; 6 - jakaś para całuje się i ściska w miejscu publicznym; 7 - ktoś opowiada "świńskie", sprośne kawały w miejscach publicznych; 8 - ktoś publicznie przeklina, używa wulgarnych słów, wykonuje wulgarne gesty; 9 - ktoś często spluwa na ulicy lub w innych miejscach publicznych

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Liczba osób
Ogółem	92	92	95	74	79	50	76	95	94	961
Płeć										
Mężczyźni	92	92	95	68	76	41	71	92	91	459
Kobiety	91	92	96	79	83	58	82	97	97	502
Wiek										
18-24 lat	88	91	91	52	67	28	58	89	87	142
25-34	92	91	96	62	79	39	68	96	94	176
35-44	91	94	96	77	80	53	80	97	95	151
45-54	93	95	96	86	87	52	83	96	97	192
55-64	92	92	95	86	83	64	83	94	96	128
65 lat i więcej	92	91	97	80	79	64	85	97	95	172
Miejsce zamieszkania										
Wieś	92	91	97	77	78	56	80	95	92	352
Miasto do 20 tys.	87	90	93	77	80	49	76	94	99	121
20-100 tys.	91	94	95	72	79	44	75	95	95	188
101-500 tys.	93	94	97	71	80	47	78	96	93	181
501 tys. i więcej mieszk.	93	96	93	70	83	44	67	94	96	119
Wykształcenie										
Podstawowe	87	88	95	75	78	56	82	94	94	275
Zasadnicze zawodowe	93	94	96	75	77	51	75	94	91	245
Średnie	93	95	97	74	81	44	76	95	96	334
Wyższe	94	91	92	68	84	46	68	99	97	106
Grupa społ.-zaw. pracujący										
Kadra kier., inteligencja	88	87	94	74	90	56	69	100	95	59
Prac. umysł. niż. szczebla	97	98	94	73	86	36	71	98	97	77
Pracownicy fiz.- umysł.	88	90	94	62	74	36	71	93	94	85
Robotnicy wykwalifikowani	91	93	92	66	72	39	71	89	91	81
Robotnicy niewykwalifik.	85	91	94	75	80	61	91	97	100	46
Rolnicy	97	95	99	76	76	49	75	93	90	51
Pracujący na własny rach.	96	93	100	73	91	35	66	100	100	35
Bierni zawodowo										
Renciści	91	93	96	85	84	59	80	96	97	117
Emeryci	92	91	97	81	81	64	85	96	96	208
Uczniowie i studenci	88	94	94	49	63	19	59	89	86	59
Bezrobotni	94	95	96	78	77	56	79	93	91	112
Gospodynie domowe i inni	87	87	93	71	84	41	74	97	93	30
Pracuje w:										
inst. państw., publicznej	91	90	92	73	83	51	79	97	96	119
spółce właścicieli										
prywatnych i państwa	88	93	97	72	78	36	72	94	93	72
sekt. pryw. poza rolnict.	92	92	94	65	80	40	68	95	96	195
prywatnym gosp. rolnym	96	93	97	76	71	44	74	93	89	49
Dochody na jedną osobę										
Do 300 zł	94	96	96	78	82	53	79	96	96	142
301-500	94	98	99	77	86	56	85	99	97	170
501-900	86	87	91	70	78	52	79	93	91	207
901-1200	97	91	98	80	83	57	80	97	98	80
Powyżej 1200 zł	88	93	98	68	81	43	70	96	98	70
Ocena własnych war. mater.										
Złe	93	94	97	78	83	55	84	96	97	308
Średnie	92	93	95	74	78	50	75	95	94	436
Dobre	89	89	94	68	77	41	67	92	92	217
Udział w prakt. religijnych										
Kilka razy w tygodniu	88	90	94	79	89	69	87	96	97	75
Raz w tygodniu	94	92	96	80	79	55	78	96	94	445
1-2 razy w miesiącu	94	92	95	67	82	40	75	95	96	151
Kilka razy w roku	89	95	95	68	76	42	73	94	94	178
W ogóle nie uczestniczy	84	90	94	64	76	42	69	90	91	111
Poglądy polityczne										
Lewica	92	95	97	70	84	46	78	96	94	155
Centrum	93	93	96	77	80	54	74	96	96	306
Prawica	95	94	96	76	80	50	79	96	96	268
Trudno powiedzieć	86	88	93	71	75	47	75	92	90	231

Tabela 2 (cd.). 10 - ktoś śmieci na ulicy, w autobusie, w kinie rzucając byle gdzie niedopałki, opakowania; 11 - ktoś pozwala swojemu psu, by zaiatwiał się na chodniku, w parku, w miejscu zabaw dzieci; 12 - ktoś pozostawia po sobie śmieci w lesie, nad wodą, w górach; 13 - ktoś nie mówi "dzień dobry" wchodząc do pomieszczenia, gdzie są inni ludzie, np. w pracy, w przedziale pociągu; 14 - ktoś opryskliwie, niegrzecznie odzywa się do klienta, petenta lub pacjenta; 15 - ktoś zakłóca spokój innym, np. głośną muzyką, krzykami; 16 - ktoś przepycha się wśród ludzi, potrąca innych nie przepraszając za swoje zachowanie; 17 - ktoś siedzi w środkach komunikacji tak rozparty na siedzeniu, że uniemożliwia innym zajęcie miejsca obok; 18 - ktoś głośno rozmawia przez telefon komórkowy w środkach komunikacji, kawiarni i innych miejscach publicznych (%)

	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Liczba osób
Ogółem	97	92	97	81	95	86	95	93	69	961
Płeć										
Mężczyźni	96	92	97	78	95	83	95	92	67	459
Kobiety	97	91	97	85	96	88	95	93	71	502
Wiek										
18-24 lat	92	90	92	72	90	79	97	93	53	142
25-34	98	94	99	80	97	84	96	91	67	176
35-44	97	93	98	85	96	85	94	93	75	151
45-54	98	91	97	85	97	90	95	94	75	192
55-64	98	91	98	84	93	87	96	92	74	128
65 lat i więcej	96	90	97	82	97	89	95	93	71	172
Miejsce zamieszkania										
Wieś	96	87	97	84	96	85	94	91	68	352
Miasto do 20 tys.	98	94	98	85	96	87	96	96	66	121
20-100 tys.	96	94	95	78	96	88	96	92	70	188
101-500 tys.	96	93	96	76	93	83	96	94	70	181
501 tys. i więcej mieszk.	99	96	99	84	97	88	97	93	74	119
Wykształcenie										
Podstawowe	96	87	95	76	92	83	95	91	66	275
Zasadnicze zawodowe	96	91	97	85	97	83	94	92	68	245
Średnie	97	95	98	82	96	87	96	95	70	334
Wyższe	99	96	99	86	100	94	99	91	76	106
Grupa społ.-zaw. pracujący										
Kadra kier., inteligencja	100	95	98	86	100	91	100	89	78	59
Prac. umysł. niż. szczebla	97	97	100	89	97	91	98	98	73	77
Pracownicy fiz.- umysł.	95	95	98	84	97	86	98	94	68	85
Robotnicy wykwalifikowani	97	93	93	67	90	80	89	90	69	81
Robotnicy niewykwalifik.	100	88	95	75	93	85	96	98	76	46
Rolnicy	99	80	97	84	94	75	93	91	72	51
Pracujący na własny rach.	97	92	100	93	100	90	97	90	74	35
Bierni zawodowo										
Renciści	98	91	99	81	96	88	96	93	69	117
Emeryci	97	91	97	83	96	90	95	92	73	208
Uczniowie i studenci	94	96	96	67	91	71	96	93	49	59
Bezrobotni	94	90	95	85	94	84	94	91	63	112
Gospodynie domowe i inni	96	93	94	78	96	91	94	93	64	30
Pracuje w:										
inst. państw., publicznej	96	92	96	82	96	91	96	92	70	119
spółce właścicieli										
prywatnych i państwa	99	95	97	74	94	77	99	91	63	72
sekt. pryw. poza rolnict.	97	94	97	83	96	86	95	95	76	195
prywatnym gosp. rolnym	99	78	97	82	94	75	91	89	70	49
Dochody na jedną osobę										
Do 300 zł	97	92	97	85	95	87	94	93	65	142
301-500	99	95	99	85	98	85	98	97	71	170
501-900	96	87	96	78	95	88	96	93	70	207
901-1200	95	98	99	91	99	93	99	96	76	80
Powyżej 1200 zł	96	99	99	78	99	92	98	93	76	70
Ocena własnych war. mater.										
Złe	98	92	99	88	97	89	96	94	69	308
Średnie	97	93	96	79	95	85	95	94	70	436
Dobre	95	89	96	76	94	82	95	87	69	217
Udział w prakt. religijnych										
Kilka razy w tygodniu	98	87	93	75	92	89	93	92	63	75
Raz w tygodniu	97	93	98	85	96	87	96	92	72	445
1-2 razy w miesiącu	98	90	96	78	96	87	96	93	66	151
Kilka razy w roku	96	91	96	78	94	80	94	93	69	178
W ogóle nie uczestniczy	96	93	98	82	97	87	98	94	66	111
Poglądy polityczne										
Lewica	98	95	98	80	96	89	95	96	71	155
Centrum	97	92	98	86	97	89	98	94	72	306
Prawica	97	93	97	80	95	88	96	93	73	268
Trudno powiedzieć	95	87	94	78	93	77	92	89	60	231